

שמעון בלס, הרומן השני מפרי עטו. מל-חמת-יוני? אמנם כן! ואכן, לכאורה הרי זה עוד ספר על המלחמה, על גיבורים ואנטי-גיבורים שבה, ולפנינו עוברות תמונות של הלוויות, אלמנות, שטחים, שמחות ושאלות גורליות—בקיצור, אותם חמרים שהם רכיב-ביה השיגרתיים של ספרות "ששת הימים". אולם, להבדיל מהרבה ספרי-מלחמה, כאן אין המלחמה נשקפת מזווית-הראות של מי שנטל חלק בה. נהפוך הוא. יעקב דרורי, גיבור היצירה המרכזי (ולמעשה, היחיד) הוא דמות סבילה, אדישה למתרחש, שקועה ראשה-ורובה בעולם של ספקות והזיות. יתר על כן: יעקב, אף שהוא צעיר-ביחס, אינו נלקח לצבא מטעמים רפואיים. כל מה שהתרחש בשבוע השני של יוני 1967 כמעט לא נגע אליו, לא הטיל בו מורא, לא הלהיבו, לא העציבו. החוויות שעברו עליו במרוצת החודש-חדשיים שבהם מתנהלת עלילתו של הרומן לא היו במישרים פועל-יוצא ממאורעות הימים ההם. ענין לנו, אפוא, ב"רומן-מלחמה" בלתי-שיגרתי, מפתיע ובולט בשו-נותו ובייחודו.

אך לא בכך בלבד מפתיענו הספר לטובה. קוראיו הוותיקים של בלס, שזוכרים לו את "המעברה", הרומן הראשון שלו (ראה אור ב-1964), יכולים להיזכר, מהשוואת שתי היצירות, כמה התפתח, עד כמה השפיל להעמיק חדור, עד כמה השתנתה גישתו אל עיצוב הדמויות ואל עצם המימצע הסיפורי. ב"המעברה" ניסה בלס, כזכור, לתאר עולם-ומלואו, ולשם כך איכלס את ספרו בדמויות רבות ופעילות והעלה חוויה קולקטיבית ססגונית. אלא שאז היתה זו, במידת-מה, תפיסת-מרובה, והתמונה שהתקבלה היתה עתונאית במידה לא מבוטלת. עתה חל מפנה בדרכי כתיבתו (אף שלמען האמת כבר התחולל מפנה זה קודם-לכן, בסיפוריו הקצרים המעולים שקובצו בספר "מול החומה", 1969). "התבהרות" הוא סיפור חד-גיבורי, אינטרוספקטיבי, שנקודת-התצפית בו מרוכזת וממוקדת במלוא מובן המלה.

זאת ועוד: בניגוד לתנועה המהירה, החפוזה

לאט / ואחר-כך היה העשן מיתמר, / נמהל בחמצן ומסריח אותו בניקוטין. / זונה עתיקה זרקה סיגריה. / זונה עתיקה טימאה האוויר שלנו. / והיא מסריחה מניקוטין, / והאוויר טמא מניקוטין ומסריח, / והניקוטין המסריח מסריח", וכדומה.

לאותו עיבוד זוכים "שני סמרטוטים" שחצו את היער (ע' 30). וכן הילד מטומטם-המבט (ע' 15), וכן גם "מחלת הנקודות" (ע' 18) ועוד ועוד.

אחרי שימוש חוזר בעקרון של מיצוי גמור של "סמרטוטיות", "סרחון", "טימטום" או "נקודות" אתה מתחיל לחשוש כי העקרון גבר על התוכן, כי הטכניקה מוליכה את השיר, כי בנקודה מסוימת הפרט הופך לשלוט במשוררת. השימוש במלים בוטות ("יש לי כנים בראש") או בביטויים הנחשבים "גסים" הוא רב-משמעות כל עוד אינו הופך עקרון; בקובץ קטנטן זה נראה לי כי השתלט על השירה.

בכל-זאת, יש ייחוד לקובץ הזה: יש לה מה לומר, יש לה מעוף חצוף כמעט שמכריח אותך להגיב ולא להישאר בשולי השירים. זוהי מעלה גדולה ויקרה במשוררת צעירה, שאם איני טועה זה לה קובץ ראשון.

הפיכת ענייני הפרט של ימי-החול למקור השראה ואמירה עקיפה על עניינים רחבים ומופשטים יותר היא כשלעצמה תהליך שירי מקובל ומעניין. גם השימוש בניסוחים מפתיעים, "טיפול-בהלם", נמצא יעיל וסוף-חף בימים אלה של אמנות בוטה. האמיתות, לעומת זאת, תוצרכנה לעמוד במבחן הזמן והשירים שיבואו, כדי שאמנם נדע כי המימצע לא הפך להיות המסר, כהגדרתו של מרשל מקלוהן, והאמצעי לא הפך להיות התוכן.

צ.ג.

התבהרות

"המלחמה עברה על יעקב דרורי והוא במי-טו"—במלים אלו נפתח ספרו החדש של

* שמעון בלס: התבהרות; ספריית פועלים, 1972; 202 עמ'.

מסקרן, מפחיד גם כאשר נאלצים אנו להיר-
דות שאמת ידועה הולבשה הפעם בכגדון
חדש, אפילו כאשר אנו מודים כי הנאמר
בספר הוא מקורי. עם זאת הגיע הזמן בו
יש הכרח לחפש הצדקה לכל שורה כתובה:
האם היא מעניקה משהו חדש לאנושות?
האם יש לה צידוק רק בשל אפיה?...
אפשר להתווכח אם הנחות אלה מחייבות
מחברים אחרים, אך אין ספק שהן צריכות
לחייב את המחבר. ובכן, לאחר קריאה
ב-400 עמודי ספרו של ד"ר א. כלב חוזרת
הקושיה אל בעליה: מה הצדקה יש לאלפי
השורות שכתב.

אכן, ד"ר א. כלב מקדים רפואה למכה ומס-
ביר כי הרעיון היסודי בהשקפת-עולמו, המו-
צאת את ביטויה בנובילות שלו, היא הגרו-
טסקיות. הגרוטסקה היא, כידוע, ציור קומי-
אירוני המסלף את דמות המציאות באמצעות
ניגודים קיצוניים ביותר, המביאים את ההווי
המתואר עד אבסורד. הגרוטסקה יודעת
לצרף יחד את השטני ואת האלוהי ולשפנם
בכפיפה אחת. חידושיו של המחבר הם,
אפוא, בתחום הגרוטסקי, כאשר "הטראגי
עומד מול המצחיק, הקטנוניות מול גודל
הנפש, הזוועה ליד האושר והתהוה-ובוהו
ליד הסדר המופתי". כך נוצרת ערבוביה
של דמויות ואירועים, תיאורים ורעיונות,
שבהם נתקשה למצוא את ידינו ורגלינו. גם
גרוטסקה צריכה לאיזה הגיון משלה.

הנובילות של ד"ר א. כלב הן התגלמות
קיצונית ביותר של הגרוטסקה, הטמונה
במוח האדם. "נתח קטן של רקמה חיה מול
היקום המפואר והעשיר, וכל היקום העצום
הזה מוצא את מקומו בדמיון האדם. ואם
קיים עוד יקום, גם הוא ימצא על-נקלה
מקום במוח כה קטן. הפירוד הזה מסוגל
להבין את העולם הענקי הסובב אותנו..."
יש לשים לב לתאריך של דברי ההקדמה—
קיץ 1941, ולמקומם—סופיה שבבולגריה.
באותו קיץ התרחבה מלחמת-העולם השנייה
וגרמניה של היטלר פלשה לרוסיה הסוביי-
טית. בולגריה לא נסחפה עדיין לרצח ההמו-
ני, אך להבות השריפה הבינלאומית האירו
את שמיה היטב. ד"ר א. כלב ניסה להבין

כלשהו, שבה נתקלנו ב"המעברה", ב"הת-
בהרות" התנועה אטית, אטית מאד, לעתים
מזדחלת ממש. אך אל נא יינצר הרושם
שאינ דברים של ממש מתרחשים כאן.
למעשה, כל הסובב את יעקב דורי שרוי
בתנועה, ובתנועה מהירה דווקא, אולם
בנפש הגיבור פנימה אין כל תנועה עד
לסוף הספר: יעקב רוצח באכזריות רבה
מקק שראה במטבח, וסופו שהוא מתעלף
בשל הצטברותן של חוויות רבות שנקלטו
וגרשמו בנפשו במשך שבועות, ללא תגובה
בשעתן. דומה כי אמנם עיקרו של "התבה-
רות" אינו אלא ניגוד זה שבין עולם היצוני
מהיר-תנועה לבין עולם פנימי שקפא על
עמדו לרגע קט.

ניגוד נוסף, חשוב לא פחות, הוא הניגוד
בין הרושם היצוני שיעקב משרה על
הבריות—"תדמית" של אדם סולידי, יציב,
שקט, מסודר וחסר-לבטים, לבין האמת,
שיעקב—ועמו הקורא—חש בה היטב, כלומר:
שהוא דמות רצוצה, חסרת-נחת, אדם שהאכ-
זבות וההיסוסים הציפוהו עד כי שיתקו בו
כל רצון לפעול. אפשר לומר, אפוא, שהת-
נועה האטית, הגוררת שיעמום לכאורה, היא
פונקציונלית, היא תכלית לעצמה בהיותה
חלק מאותה קומפוזיציה מודעת המלפדת
יחדיו שני צמדי ניגודים.

גם לשונו של בלס ראויה לשימת-לב. אמנם
אין היא נושאת סממני סגנון בולטים,
אידיאליסטיים, אך עם זאת הריהי לשון
עשירה, קלה ומגובשת. באחת—לשון התבה-
רות!

ש.ק.

גרוטסקה

בדברי המבוא מסביר המחבר, ד"ר כלב,
כי "הגיע היום העצוב בו צריך היה להודות
כי הכל כבר נאמר, שכל ספר אשר אנו
נוטלים ביד מפחיד אותנו יותר מאשר

* א. כלב: גרוטסקה (נובילות); הוצאת מי-
לוא, 1973; 396 עמ'.